

Ювілеї

Степан МАКАРЧУК

ВІД УКРАЇНИ ДО АРГЕНТИНИ – ПОШУКИ ДОСЛІДНИЦІ

Stepan MAKARCHUK. From Ukraine to Argentina – Scientist's Research.

Кожна журнальна чи монографічна публікація Оксани Сапеляк відзначається оригінальним підходом дослідниці до використання фактологічного матеріалу для аналізу і висвітлення обраної наукової теми, свіжим баченням часто навіть тих етнографічних чи історичних явищ, про які вже писали її попередники. Переконаливою ілюстрацією наукового методу дослідниці є дві її праці, які автору цієї замітки доводилося вивчати і використовувати для написання навчальних посібників. Мова йде про монографії “Етнографічні студії в Науковому Товаристві ім. Шевченка (1898–1939 рр.) та “Українська спільнота в Аргентині: історико-етнологічний аспект”.

Як відомо, діяльність НТШ була предметом вивчення та наукової інтерпретації багатьох авторів. Писали про історичні умови виникнення і діяльності НТШ, його організаційну структуру, тематичну спрямованість досліджень, провідних учених і організаторів Товариства – Михайла Грушевського, Івана Франка, Володимира Гнатюка, Філарета Колесси, Федора Вовка та інших. Оксана Сапеляк зробила акцент на висвітленні ролі НТШ в обґрунтуванні національної самобутності та ідентичності українців від Сіверщини до Слобожанщини на сході до Закарпаття і Сяну на заході, привнесенні національної свідомості до розуму і почуттів широкої народної маси. Вона блискуче довела, що поряд із наддніпрянцями українська етнологія саме в рамках НТШ виробила багато цінних надбань в галузі методології науки, а саме: визначенні специфічних завдань етнології як теорії народознавства та етнографії, також конкретних наукових студій окремих ділянок народної культури народу. Дослідниця узагальнила досвід НТШ в органі-

зації наукових досліджень, зокрема у виробленні програм і запитальників для збору етнографічного матеріалу, використанні експедиційного методу як основного при дослідженні явищ народної культури окремих етнографічних районів, важливих сфер народної культури всього народу, антропологічних ознак населення, залученні до наукових досліджень і наукової творчості широких верств інтелігенції, в тому числі вчителів, священників, службовців. Опора на периферійні інтелігентні сили використовувалася як засіб підготовки етнографів-професіоналів. На високому науковому рівні авторка проаналізувала організацію видавничої справи у НТШ, налагодження плідних зв'язків з етнографічними закладами зарубіжних країн, організацію збору експонатів з різних ділянок народної культури і мистецтва, розвиток українського музейництва.

Треба підкреслити, що Оксана Сапеляк для розв'язання всіх названих і піднятих нею питань, опрацювала широке коло джерел, що охоплюють всі види документів і матеріалів, які відклалися в наукових і публіцистичних виданнях та архівних фондах за наслідками діяльності Товариства: статuti організації і її підрозділів, програми наукових досліджень, друквані праці, що виходили у виданнях НТШ, неопубліковані рукописи, що зберігаються в архівних фондах, зокрема у фонді 309 – НТШ Центрального державного історичного архіву України у Львові, різноманітну звітну інформацію, протоколи засідань НТШ, окремих “відділів” та секцій, різноманітну переписку. Вчена виразно і послідовно охопила всі важливі сторони діяльності Товариства. Розділ “Організація етнографічної роботи в НТШ” присвячений місцю народознавства в контексті всіх наукових інтересів НТШ, створенню в структурі Товариства Етнографічної комісії, визначенню і формуванню її мети і завдань, організації Етнографічною комісією збору матеріалу. В розділі “Музейна та видавничча справа” простежується діяльність Етнографічної комісії, спрямована на створення етнографічної збірки музею НТШ, висвітлюється наукова та просвітницько-наукова робота музею, у хронологічній послідовності та за тематичними напрямками розглядається та аналізується видавничча діяльність, особливості публікації аналітичних праць, польового матеріалу, наукової хроніки, рецензій на праці вітчизняних

і зарубіжних авторів, інформативного матеріалу про стан науки в зарубіжних наукових центрах. Зміст третього розділу "Роль Етнографічної комісії в розвитку і утвердженні наукових засад народознавчої науки" чітко передають назви його параграфів: "Питання теорії народознавчої науки у працях Івана Франка, Михайла Грушевського, Володимира Гнатюка", "Забезпечення обігу наукової інформації з питань народознавства" та "Участь у міжнародних народознавчих форумах".

Окремим сюжетом монографії є висвітлення ролі українських наддніпрянських діячів Є.Милорадович, О.Кониського, Д.Пильчикова, М.Жученка та інших, які матеріально і науково спричинилися до заснування ще в 1873 р. Літературного товариства ім. Шевченка, попередника НТШ, своєю участю в діяльності НТШ зміцнювали духовну соборність українців. Дослідниця звернула увагу на роль Олександра Барвінського у справі піднесення Товариства до рангу наукового, на подвижницьку працю провідних діячів Товариства в його зоряний час Михайла Грушевського, Володимира Охримовича, Володимира Шухевича, Антона Онищука, Осипа Роздольського, Михайла Зубрицького, Зенона Кузелі та інших.

В монографії Оксани Сапеляк всебічно і комплексно узагальнено розвиток і місце етнографічної науки в структурі й діяльності НТШ. На основі багатого фактологічного матеріалу показано, що НТШ, починаючи від 1895 р., не тільки очолила народознавчі студії у всіх регіонах України, але й піднесла їх якість до міжнародного рівня, зробила знання про український народ надбанням світової науки. Величезне значення мають наукові висновки Оксани Сапеляк про методологічні та методичні засади етнографічних досліджень, що їх дотримувалися вчені Товариства: підхід до вивчення явищ народної культури з позицій досягнень світової науки; формування нових наукових узагальнень лише на основі фактологічного матеріалу; зосередження уваги на найменш досліджених ділянках духовної і матеріальної культури народу; розгляд явищ у діахронних і синхронних зв'язках з урахуванням своєрідності їх виступання в окремих етнографічних районах; ілюстрування явищ народної культури рисунками, фото, схемами, тощо; досконале оформлення наукових праць на основі загальноукраїнського правопису; поєднання об'єктивності наукових положень

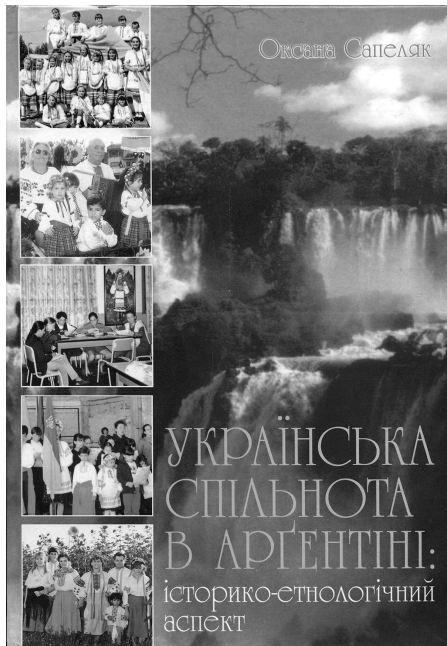
із завданням впливу науки на формування національної свідомості українців.

Книга "Етнографічні студії в Науковому Товаристві ім. Шевченка" відіграла і відіграє важливу практичну роль. Її наукові висновки широко використовують викладачі, студенти, аспіранти на історичних факультетах українських вишів.

Друге ошатно видане монографічне дослідження Оксани Сапеляк "Українська спільнота в Аргентині. Історико-етнологічний аспект" (Львів, 2008) як під оглядом його джерельної та історіографічної бази, так і за композицією та методикою викладу наукової інформації є оригінальною і новаторською працею на фоні всього, що написано в Україні про українську діаспору. Робота відзначається цілісністю та логічністю побудови, комплексністю підходу до вивчення теми. Тут авторка розкриває складні механізми пристосування українців до нових природних і соціальних умов середовища, подолання труднощів українськими іммігрантами в процесі входження в "новий світ", розв'язання ними задач, що стосувалися їхнього активного функціонування у суспільстві. Чітко формулюючи і виокремлюючи ключові питання проблеми, авторка простежує, як групи українських осадників і поселенців перетворювалися із замкненої у собі спільноти у невіддільну від аргентинського суспільства етнічну групу, як творилася нова культура аргентинців українського походження, відмінна від української і аргентинської культур. У роботі виявлено стан збереження української мови (її діалектів) та культури сучасними аргентинцями українського походження, усвідомлення ними своєї окремішності, а також визнання нових, невластивих їх предкам, цінностей і норм.

Використання широкої джерельної бази наперед аргентинського походження дало можливість авторці подати такі сюжети з життя українських іммігрантів: природна адаптація до нових умов праці, соціальна адаптація до місцевого права і звичаїв, формування специфічної матеріальної культури побуту, підтримання земляцьких зв'язків і взаємодопомоги в чужому соціальному середовищі, творення громадських інституцій і Церкви, життя родини як осередку етнічного самозбереження, розвиток традиційного українського мистецтва. Разом з тим чи не вперше теоретично обґрунтовано й розкрито соціальні та пси-

хологічні чинники, що викликають неминучу асиміляцію етнічної групи в чужому етносоціальному середовищі, серед яких: соціальна інтеграція молоді в інонаціональні групи; втрата зв'язку з Україною, мішані шлюби, користування іспанською мовою, іспаномовна інформаційна сфера і так далі.

Праця побудована на ґрунтовній джерельній базі. Це різновидові матеріали: зібрані шляхом польових обстежень в провінціях Місіонес, Чакко, Мендоза; почерпнута неординарна інформація з архівів Української Греко-Католицької Церкви м. Апостолес (провінція Мендоза), особового о. Василя Винничука у м. Бовен (провінція Мендоза), та особового єпископа Андрія Сапеляка, який 36 років працював у Аргентині; також оригінальні відомості з україномовної та іспаномовної періодики Аргентини ХХ ст.; з наукових видань аргентинських та польських авторів. Своєю унікальною працею Оксана Сапеляк впровадила в українську етнологічну історіографію великий обсяг фактологічного матеріалу, який досі в Україні не був відомим узагалі.

Заслужують на увагу науковців теоретичні положення, викладені у цій об'ємній за розмірами і змістом праці. Маємо на увазі, зокрема, проблему асиміляції етнічної групи. Це питання Оксана Сапеляк висвітлює на основі широких і ґрунтовних порівнянь української етнічної групи з польською у Данії та грецькою в Німеччині. Переконаливими є її висновки стосовно питань

народної релігійності. Науково цікавим, новим є потрактування усних оповідей у родинах українського походження. Авторка торкнулася також таких досі незацеплених тем, як вплив комуністичних ідей в середовищі українців поза межами України та діяльність комуністичної партії серед української еміграції; репатріація та її наслідки тощо.

Звичайно ж, вагомими не тільки для науки, а й широкого загалу є статті Оксани Сапеляк, в яких вона опрацьовує теоретичні засади традиційної культури, важливості її збереження і використання в сучасному національному житті. Для прикладу, в статті "Традиційна культура як фундамент у сучасному вихованні молоді" (Минуле і сучасне Волині й Полісся: Народне мистецтво і духовність. Матеріали Другої Волинської обласної науково-етнографічної конференції, Луцьк, 2005) здійснено вагоме уточнення щодо дефініції "традиція", з якою пов'язані прояви специфічно людської, адаптаційної, акумулятивної творчості та інноваційної креативності. Авторка окреслила серйозні труднощі сучасної України у справі творення українського середовища не лише на ґрунті спадку народної культури, але й, на жаль, радянських традицій. Загалом Оксана Сапеляк чимало уваги приділяє утвердженню сучасного розуміння етнологічних дефініцій, чимало з яких і досі наповнені радянським змістом ("релігія", "віра", "природне і надприродне", "магія" тощо)¹.

Науковою новизною відзначаються її статті, видані окремими брошурами, що фактично стали посібниками в освітніх закладах: "Національна ідея – напрям розвитку держави" (Львів, 2006); "Деякі проблеми молоді у світлі традицій європейської культури" (Івано-Франківськ, 2007); "Міцна сім'я – запорука здоров'я" (Львів, 2008). Близько 70 статей Оксани Сапеляк поміщено у "Малій енциклопедії українського народознавства" (Львів, 2007), чимало дефініцій в них одержали нові визначення, зокрема ті, які в радянський період інтерпретувалися з позицій атеїстичної ідеології ("Гріховність", "Забобони", "Молитва християнська", "Обрядовість церковна", "Причастя", "Сповідь" та інші).

¹Трансформація смислів деяких ключових термінів етнологічної науки // Етнокультурні процеси в українському урбанізованому середовищі ХХ століття: Збірник науково-теоретичних статей. 150-річчю Івана Франка присвячено. – Івано-Франківськ, 2006.